Colecția de carte chirilică românească – tipărituri şi manuscrise – de la un muzeu etnogafic sătesc de pe Valea Arieşului – Contribuții la Bibliografia românească veche –

Liliana Maria POPA
Ioan-Nicolae POPA

Strada Ştrandului, bl.24, sc C, ap. 24, 550068,
Sibiu, tel. +40-0269227028; 0771542482,
e-mail – liamariapopa@yahoo.com; 0747054044; 0770917682,
e-mail – ioannicolae.popa@yahoo.com

Romanian Cyrillic book collection – prints and manuscripts – from an ethnographic village museum from Arieş Valley. Contributions to Old Romanian Bibliography

Lupşa, a village in the upper Arieş valley, hosts a very interesting etnographic museum, the fruit of the local teacher Pamfil Albu's livelong labour. The museum's exhibits are illustrative for the life, occupations and traditions of the people living in this area of the Stone Fortress, the Apuseni Mountains. Also, very importantly, the museum hosts a small old Romanian book collection from the 17th and 19th centuries. This collection, having never undergone a systematic study before, makes the object of the present communication. By this, we aim to shed a well-deserved light upon this little cultural and historic treasure and to allow the 23 titles of the collection to become part of the larger informational and research network.

Keywords: Lupşa, etnographic museum, Pamfil Albu, old Romanian book collection

Insuficient promovată ca zonă de interes turistic, Valea Arieşului oferă călătorului prilejul întâlnirii cu un univers uman mai puţin alterat de tăvălugul nivelator al civilizaţiei urbane, cu o geografie impresionantă prin asprime şi cu o istorie frământată de care oamenii ei sunt, pe bună dreptate, mândri.

Un punct de atracţie pentru turistul interesat să cunoască o frântură din acel univers, dincolo de peisajul ghicit din goana maşinii, îl poate constitui Muzeul etnografic din satul Lupşa, o străveche aşezare românească de pe cursul mijlociu al Arieşului, situată între Baia de Arieş şi oraşul Câmpeni, atestată documentar în anul 1366, dar cu începuturile ascunse în negura timpului.

Amplasat în centrul localităţii, muzeul este impresionant prin exponatele organizate pe sectoare tematice, mărturii ale vieţii trecute ale oamenilor de aici, ale ingeniozităţii lor în continua luptă de supravieţuire cu mediul natural auster şi cu rânduielile istorice niciodată prielnice. Deschis în anul 1952, el este rodul străduaniei de o viaţă a învăţătorului Pamfil Albu (1908-1990), absolvent

în 1930 al Şcolii normale din oraşul Abrud, dascăl în satul său din anul 1937 până în anul 1952, când s-a dedicat amenajării muzeului, restituind astfel comunităţii miile de obiecte, fie donate de locuitorii din localităţile aparţinătoare comunei, fie cumpărate de la cei mai aplecaţi spre chiverniseală; s-a ocupat de îmbogăţirea Muzeului nu doar până în anul 1978, când s-a pensionat[1],ci până la sfârşitul vieţii, nemurindu-şi numele pentru obştea din care s-a ridicat prin străduinţa de a salva şi de a pune în valoare obiectele, vechi mărturii de viaţă românească.

Muzeul, obiectivul cultural care a făcut ca localitatea moţească să fie relativ bine cunoscută în ţară şi chiar în sfera specialiştilor de peste hotare, oferă vizitatorilor şi câteva exponate nespecifice aşezămintelor de această natură. Una dintre sălile instituţiei găzduieşte o colecţie de tipărituri chirilice româneşti din secolele al XVII-XIX. Aglomerate într-o vitrină dreptunghiulară, în condiţii de expunere puţin avantajante, cărţile nu atrag atenţia vizitatorului obişnuit, care nu realizează că se află în faţa unor exponate aparte, extrem de valoroase în sine, dar şi ca mărturii ale spiritualităţii creştine în acel fund de lume.

Colecţia cuprinde un număr de 23 de titluri, cele mai multe adunate de creatorul muzeului de prin casele unde se pierduseră printre lucrurile considerate inutile; nu se ştie câte au fost donate şi câte „răscumpărate". Deoarece nu există o evidenţă a provenienţei[2], putem doar să facem speculaţii, excepţie făcând câteva puţine cazuri când, pe vreuna dintre file, este menţionat numele donatorului şi, eventual, data. Conform spuselor actualului curator al Muzeului, cărţile adunate de învăţătorul Albu şi-au găsit locul în spaţiul expoziţional abia după 1989. Astfel se explică faptul că regimul de expunere este precar, ca pentru o rudă nevoiaşă care trebuie oploşită cumva.

Atrage atenţia faptul că volumele existente au fost păstrate şi, acum, expuse, în starea în care au fost primite de la vechii deţinători, fără a se fi întreprins nicio operaţiune de salvare/conservare, nici chiar de catalogare; alături de exemplare bine sau relativ bine conservate, există şi multe aflate într-o avansată stare de degradare, fără coperţi sau cu ele parţial distruse, fără foaie de titlu, cu părţi de la început, din cuprins sau de la sfârşit lipsă, cu file intercalate la nimereală, unele puternic afectate de umezeală ş.a.m.d.

Cele 23 de opuri sunt scrieri destinate efectuării serviciului religios, adunate din satele actualei comune. Excepţie face un cunoscut cod legislativ, adus de la Bucureşti, ca dar preţuitor pentru ctitorul instituţiei. Este vorba despre ediţia românească a *Legiuirii lui Caragea,* ieşită de sub tipar în anul 1818. Textul dedicaţiei existent pe forzaţul 1 este pe deplin lămuritor: „*Cu multă plăcere şi recunoştinţă ofer această primă ediţie a Legiuirii din 1818, oglindă a societăţii acelei vremi, precum şi prima Mitologie tipărită în limba română, la 1830, colecţiei de cărţi vechi româneşti de pe lângă Muzeul etnografic din Lupşa, ctitoria minunată a modestului, harnicului şi pasionatului învăţător emerit Pamfil Albu. Gheorghe Adoc*[3]*, Lupşa, 23 X 1966.*"

Înainte de a trece la prezentarea celorlalte volume tezaurizate la Lupşa, semnalăm o excepţie privitoare la modalitatea execuţiei. Unul dintre volume nu a ieşit de sub teascul vreunei tiparniţe, ci de sub pana unui copist, dovadă că şi în această zonă, în plin secol XIX, se mai copiau, cu migală strădalnică, scrieri religioase necesare exerciţiului cultic şi, în acelaşi timp, nevoilor spirituale ale unor oameni lipsiţi cu totul de alte modalităţi de împlinire sufletească. Volumul manuscris este o *Psaltire,* îngrijit caligrafiată şi bine păstrată, realizată, conform însemnărilor existente, de „mult păcătosul şi robul lui Dumnezeu Lazar Rus, dascăl neunit în Hădărău", în anii 1842-1843, pentru Vasilie Turc, preotul paroh al acelui sat. Textul îl urmează pe cel al *Psaltirii în versuri* tipărite de mitropolitul-cărturar moldovean Dosoftei în anul 1673. Volumul manuscris a rămas preţioasă moştenire de familie, aceasta explicând starea bună de conservare în care se află. A ajuns în colecţia muzeului la mai bine de un secol de la copiere, în anul 1955, datorită înţelepciunii unui alt preot, sensibil faţă de valorile culturale ale trecutului, Petru Sabău.

Înainte de a purcede la studierea colecţiei de carte existente în muzeu, am căutat informaţii despre ea, de la eventuali cercetători anteriori. Spre surprinderea noastră, incursiunea în trecut a fost infructuoasă. Nimeni nu s-a aplecat asupra ei, nici chiar intelectualii care au alcătuit cele două volume de studii şi articole adunate în *Antologia monografică* din anul 2006. În aceste condiţii, misiunea de a cataloga colecţia, pe care ne-am asumat-o ca semn de preţuire pentru valorile bibliofile româneşti, a fost, eufemistic exprimându-ne, ingrată. După prima noastră vizită la Lupşa am putut preciza titlul, locul şi anul de apariţie doar pentru un număr de 7 exemplare; a urmat o dificilă perioadă de cercetare pentru a le identifica pe celelalte, prin studierea bibliografiei de specialitate şi prin compararea cu tipăriturile de gen existente în bibliotecile la care am avut acces. Cercetarea este în curs de desfăşurare, astfel că vom prezenta stadiul în care ea se află acum, cu rezultatele certe şi cu semnele de întrebare care persistă încă.

Cronologic, cele 20 cărţi a căror identitate a fost bine

stabilită, au fost tipărite între 1699 şi 1864.

Din punct de vedere al centrului tipografic din care au ieşit, constatăm că, poate nu întâmplător, majoritatea titlurilor (8), sunt produsele oficinei Barth-Closius, din Sibiu (1791-1859). Mai surprinzătoare este prezenţa a patru volume, datând din sec. al XVIII-lea (1741-1785), tipărite la Bucureşti. Există apoi două volume imprimate la Blaj, unul imprimat la Braşov (1806), un altul, în două exemplare, tipărit la Buda (1818) şi, bineînţeles, un titlu la Bălgrad.

Din punct de vedere al conţinutului, lucrurile sunt oarecum previzibile: din cele 23 de volume existente, 15 sunt cărţi utilizate la oficierea curentă a serviciului divin sau la slujbele ocazionale: *Ceasloave* (şi sub forma *Ceasoslov)* sau *Evhologhioane.* Surprinde numărul mare de *Psaltiri* (7), dintre care una manuscrisă. La toate acestea se adaugă cunoscuta *Legiuire a lui Caragea*, Bucureşti/Braşov, 1818. Ordinea în care le prezentăm este cea cronologică.[4]

1. (3) ***Chiriacodromion sau Evanghelie învăţătoare,*** Bălgrad, 1699. (BRV I, 115).

Exemplar relativ bine păstrat, având coperta şi legătura originală; lipseşte foaia de titlu, primele trei file sunt zdrenţuite, ca şi cele de la sfârşit; fila 414 (cuvântul tipografului către cititori), deteriorată, a fost mutată de la sfârşit la începutul cărţii; format 17x27 cm. Tipar negru şi roşu, 31 rânduri la pagină. Au existat, pare-se, şi ceva însemnări, devenite însă ilizibile din cauză că peste ele s-a lipit o bucată de hârtie.

2. (14) ***Evhologhion,*** Bucureşti 1741. (BRV II, 221)

Lipsesc coperta (mai există doar un rest de cotor), primele şi ultimele file. Multe file rupte, altele lipsă. Paginile numerotate chirilic; tipar negru şi roşu, cu gravuri şi viniete.

3. (7) ***Ceasoslov*** (Bucureşti, 1759)

Este piesa de rezistenţă a colecţiei, fiind un unicat pe plan naţional. Afost menţionată în BRV II – 311, p. 144, fără ca alcătuitorii să o fi văzut, doar pe pe baza unei însemnări referitoare la cheltuielile de tipărire, existentă, în condicile Mitropoliei din Bucureşti. Oprindu-se asupra tipăriturii în cauză, Dan Râpă Buicliu face următorul comentariu: „Această ediţie, menţionată de BRV II – 311, p. 144 este contestată sau, după cum opinează Barbu Theodorescu, ea trebuie radiată şi înlocuită cu *Ceaslov mic,* Bucureşti, ediţia a III-a".

Exemplarul existent la Muzeul din Lupşa elimină orice semne de întrebare şi pune capăt controversei, fiind dovada incontestabilă a existenţei tipăriturii. Ea are formatul 10,5/14,5 şi paginile nenumerotate. Lipsesc copertele, nu este foarte bine conservată, prezintă semne de reparaţii neprofesioniste (file dezlipite aşezate anapoda). Foaia de titlu, ajunsă undeva în interior, are următorul cuprins:

Ceasoslov ce are în sine slujba de zi şi de noapte, după rânduiala sfintei biserici, acum tipărit în zilele preaînălţatului Domn Io Scarlat Ghica vv., Întru întâia domnie5, de Iordache Stoicovici6, tipograf, cu blagoslovenia Preasfinţitului Mitropolit Kyr Filaret7, în Tipografia Sfintei Mitropolii a Bucureş/ tiului/, la anul de la zidire 7268.

4. (19) ***Ceasoslov,*** Bucureşti, 1767. (BRV II 349). Are coperta originală, de la care lipseşte o închizătoare; lipsă foaia de titlu, primele trei file şi Paschalia

5. (18) ***Ceasoslov*** Bucureşti, 1785. (BRV II, nr, 487) Format 12°, (11x18 cm); lipsesc copertele, dar are foaia de titlu. Este într-o stare de conservare precară, are file rupte, zdrenţuite sau lipsă. S-a păstrat fila cu stema Ţării Româneşti, dar nu există gravuri cu temă religioasă.

Numele tipografului este Stanciu Tomovici[8], cel pe care Dan Râpă-Buicliu îl asimilează cu Stanciu Popovici Bucureştean, Stanciu tipograf, Stanciu logofăt al tipografiei, cu lucrări încadrate în perioada 1760 (de acum, 1759)-1809.

6. (22) ***Psaltire,*** Sibiu, 1791 (BRV II 546). Lipsesc coperta, foaia de titlu şi ultimele file.

7. (13). ***Ceaslov*** **,** Braşov, 1806. (BRV II, nr. 693).

Este una dintre cărţile relativ bine conservate. Pagina de titlu lipsă, însă se păstrează coperta originală din lemn învelit în piele; cotor cu nervuri; jumătate de închizători metalice; tipar în două culori. Format 8° (15x 17 cm), numerotare chirilică.

O însemnare de pe forzaţul II, „De la Petru Span, 1907" ar putea avea semnificaţia că volumul ar fi aparţinut profesorului sibian dr. Petru Şpan[9], ilustru fiu al satului Lupşa, în care a revenit adeseori.

8. (8).*Ceaslov,* Sibiu, 1809 (BRV III, nr. 759).

Exemplar puternic deteriorat; coperta I, originală, din lemn, crăpată şi lipită neglijent cu pânză; coperta a II-a lipsă. Format 10x18cm. Lipseşte pagina de titlu. Textul începe cu pagina 51 şi se termină cu pagina 323. Tipărit cu două dimensiuni de literă.

9. (16) ***Molitvelnic/ Evhologhion, Blaj, 1815***

Exemplar foarte deteriorat, nu are coperte, doar o urmă de cotor. Format 12° (14x17,5 cm.). Li°psesc copertele; file rupte; numerotare chirilică, se termină cu 593. Tipar negru şi roşu. Colontitlul – cu roşu, subliniat; 25 de rânduri pe pagină.

10. (4) ***Psaltire*** Buda, 1818, ex. 1 (BRV III 986). Exemplar relativ bine conservat. Prima copertă,

deteriorată – carton îmbrăcat în piele – se disting două chenare cu motive geometrice; în centrul ei a fost ştanţată imaginea răstignirii; legătură în piele; foaie de titlu. Format 8° (17/22 cm.), cu paginile în chenar, numerotare chirilică, tipar cu două dimensiuni de literă. Într-o încercare de recondiţionare, cineva a lipit o filă de la sfârşit, înaintea paginii de titlu.

Conţine multe însemnări, majoritatea despre evenimente istorice, inclusiv una din 16 ianuarie 1919, despre acea „mare adunare de români la Alba Iulia", când „s-au împreunat Ardealul cu România şi s-au luat jugul din spatele bieţilor români, ce-l purtau de 1100 de ani". Două însemnări, din 1868, respectiv 1879, precizau că volumul se afla în patrioniul bisericii greco-catolice din Lupşa. O însemnare nedatată sugerează faptul că volumul ar fi fost dăruit la un moment dat lui Simion Balint[10], fostul tribun de la 1848-1849, ajuns protopop al tractului Bistra.

11. (2) ***Psaltire,*** Buda 1818**,** exemplarul 2. Stare de conservare foarte proastă; conţine numeroase însemnări cu caracter personal.

12. (9) ***Legiuirea lui Caragea*** (Bucureşti, 1818)

Volum foarte bine conservat, broşat, fără lipsuri, in 8°. Copertele din carton marmorat.

Tipăritura este menţionată în BRV III, nr.983, pp. 225-227 şi în BRV IV, p. 304. Dan Râpă-Buicliu în BRV, Additamenta I, pp. 398-399, trage concluzia că avem de-a face cu un „fals tipografic", tiparul fiind executat nu la Bucureşti, ci la Braşov, în atelierul lui Francisc de Schöbeln, de meşterul tipograf Friedrich August Herfurt.

13. (17) ***Ceasoslov,*** Sibiu, 1822 (BRV III, nr. 1154).

Exemplar deteriorat; din coperta originală s-a păstrat doar învelitoarea din piele; lipseşte începutul, inclusiv foaia de titlu. Se termină cu „Însemnare cum se citesc Evangheliile Învierii, de la Duminica Tuturor Sfinţilor, până la a 5-a duminică din Postul Mare, preste toţi anii."

14. (10) ***Psaltire,*** Sibiu, 1825, (BRV II 693)

Exemplar relativ bine conservat. Coperte din carton marmorat, lipseşte coperta a II-a şi foaia de titlu. Are o gravură a proorocului David; lipseşte sfârşitul (ultima pagină – 228).

Din puţinele însemnări se poate recostitui traseul proprietarilor.

15. (12) ***Psaltire,*** Sibiu, 1831 (ED-AP 222)

Exemplar deteriorat; s-a păstrat prima copertă, originală; lipsesc sfârşitul (ultima pagină – 286) şi coperta a II-a; foaia de titlu este dezlipită. Format 12° (10,5x 18cm.); numerotarea paginilor cu cifre arabe.

16. (21) ***Ceasoslov*** Sibiu, 1854 (ED-AP 351)

Tipăritură ieşită din Tipografia lui Georg de Closius, ginerele şi continuatorul lui J. A. Barth. Exemplar format 16º (10,5x 17,5cm.), numerotarea paginilor cu cifre arabe, relativ bine conservat. Lipseşte prima copertă iar a doua este ruptă. 395 pagini. Începe cu „Scara".

17. (5) ***Ceasoslov,*** Sibiu, 1859, (ED-AP 418).

Exemplar nu foarte bine conservat, legat în piele; pe copertă se disting urmele de ştanţare a chenarului ornamental şi ale medalionului ovoidal central. Format 8°(11x17), 2 f. +399 p., numerotare cu cifre arabe.

18. (1) ***Ceasoslov*** (Sibiu, 1859)

Volumul este un al doilea exemplar al tipăriturii anterioare şi se află într-o stare de conservare foarte proastă. Legătura originală este deteriorată, lipseşte începutul, incusiv foaia de titlu; multe file sunt înnegrite sau lipite, probabil din cauza condiţiilor în care a fost păstrat. Începe cu *Rânduiala Vecerniei.* În partea finală nu se mai poate descifra paginarea. Între filele *Ceaslovului* lui s-a găsit un fragment de manuscris chirilic format 32° (8,5x14 cm.), alcătuit din 14 foi, care conţine frânturi din patru texte religioase, printre altele, versuri din *Psalmul 136* şi precizări despre *Cele douăsprezece vineri mari.*

19. (23) ***Ceasoslov*** (Blaj, 1864)

Exemplar deteriorat, format 10,5x18cm., pagini fără chenar, numerotate cu cifre arabe, 21 de rânduri pe pagină, două dimensiuni de literă; lipsesc foaia de titlu (s-a păstrat doar un rest cu primele trei slove chirilice ale titlului), începutul şi sfârşitul. La p. 308, o gravură *Maica Domnului cu Pruncul,* în chenar. Coperte din lemn, îmbrăcate în piele, cândva roşie. Coperta a doua, cârpită. Se mai cunosc urmele închizătorilor metalice.

20. (6).*Psaltire manuscrisă*, (Hădărău, 1842-1843)

Unicat bibliofil, păstrată cu grijă timp de peste un secol în familia preotului care a iniţiat tipărirea, cartea manuscrisă are pe coperta-foaie de titlu textul:

Psaltirea fericitului proroc şi împărat David, acum întâia oară întoarsă, cu blagoslovenia părintelui Vasilie Turc, la anul de la HS. 1842. (Anexa 2)

Primele 60 de file conţin psalmii, scrişi pe două coloane; pe ultimele 32 de pagini sunt notate mai multe cântece bisericeşti ocazionale („Verşul lui Lazăr", „Verş la Botezul Domnului", Verş la preot mort", „Verşul lui Adam" etc); pe a 3-a filă albă de la sfârşit, se află un text versificat – 32 de versuri în manieră populară, rugăciune-elogiu adus învăţăturii şi foloaselor ei.

Volumul conţine numeroase însemnări care dezvăluie numele copistului, al preotului pentru care s-a copiat şial preotului care a donat Muzeului respectivul volum.

NECLARIFICATE

21(15) Psaltire

Exemplar foarte deteriorat, format 8° (15x 17 cm); are doar jumătate din coperta a II-a, din lemn.

Tipar negru, pe două coloane, ceea ce o deosebeşte de alte lucrări de acelaşi tip, filele fiind numerotate cu cifre arabe. Lipsă foaia de titlu şi paginile 1-8. Nu există însemnări.

Spre deosebire de celelalte cărţi de acelaşi fel, ultimele două lucrări, încă neidentificate, sunt împodobite cu gravuri în metal, de mare finețe. Întrucât cărţile nu apar bibliografiate în lucrările despre tipăriturile vechi; considerăm că ambele au fost tipărite după 1830, anumite elemente grafice şi ornamentale îndreptăţindu-ne să afirmăm că au ieşit din atelierul lui Georg von Closius.

22.(11) ***Ceaslov***

Exemplar incomplet, deteriorat, format 16° (9x 13,5), copertă şi cotor din piele. Fără pagină de titlu; numerotare cu cifre arabe; începe cu p. 49, se termină cu 452, ultimele două file fiind deteriorate; paginile nu au chenar; tipar în două culori.

Începe cu *Rugăciunea dumnezeieştii Liturghii* şi se termină cu *Pashalia.*

Conţine o gravură a Sf. Nicolae, numele fiind scris greşit (Nicile), una cu *Emanuel în potir,* o gravură cu *Fecioara cu aureolă de stele*, o gravură mică (3x3cm) în text – *Fecioara cu pruncul*, apoi o gravură pe pagina întreagă a *Fecioarei cu pruncul*, şi una cu toţi sfinţii care îl preamăresc pe Domnul Savaot.

23.(20) ***Ceaslov***

Exemplar incomplet, deteriorat; Legătură originală, carton învelit în piele, închizători metalice rupte; format 16 ° (9 x 15,5), tipar în negru şi roşu; paginile numerotate cu cifre arabe; lipsesc foaia de titlu, textul de la p. 3 la 84 şi filele de sfârşit începând cu p. 403

Conţine un număr de cinci gravuri, dintre cele care îndeobşte apar în cărţile de acest tip: Isus, Fecioara, Sfântul Nicolae, toţi sfinţii. Între filele cărţii există un certificat de deces din anul 1953, dovadă că volumul a ajuns în colecţie după acel an.

* * *

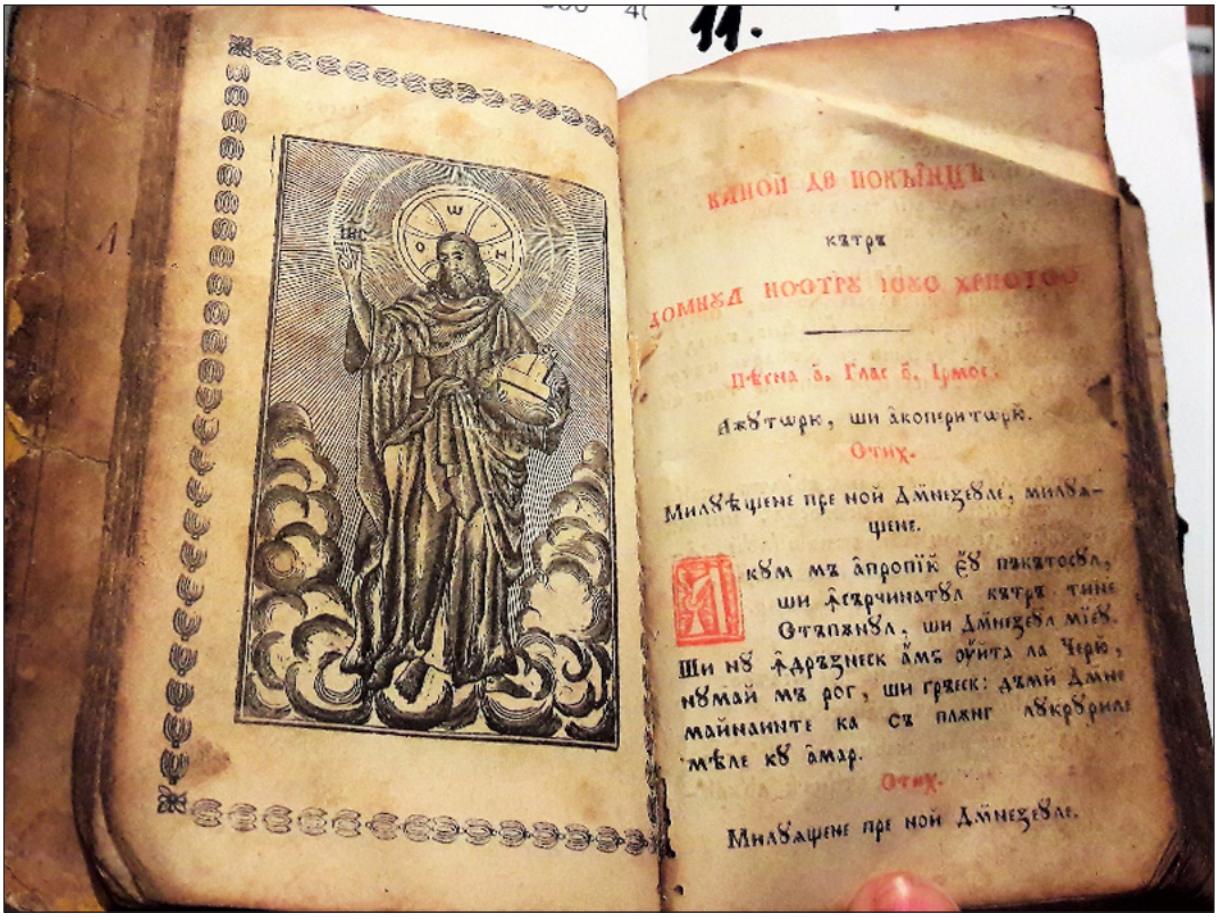
Importanţa colecţiei pentru cunoaşterea trecutului cultural al comunităţii unde funcţionează muzeul, pentru contribuţia ei la studierea temei circulaţiei cărţii religioase în Transilvania privite ca mod de rezistenţă naţional-spirituală, ne determină să aprofundăm investigaţia asupra ei, încercând analizarea tuturor aspectelor relevante într-o cărticică pe care cei în drept să o poată oferi tuturor celor interesaţi.

ANEXE

Psaltirea manuscrisă

11.

КИНОН ДЕ ПОКЪЙНЦЪ

КЪТРЪ

ДОМНЕЗЕЪ НОСТРЪ ІИСО ХРИСТОС

Пѣсна а. Глас б. Цмос.

Ажѫторк, ши акоперіторк.

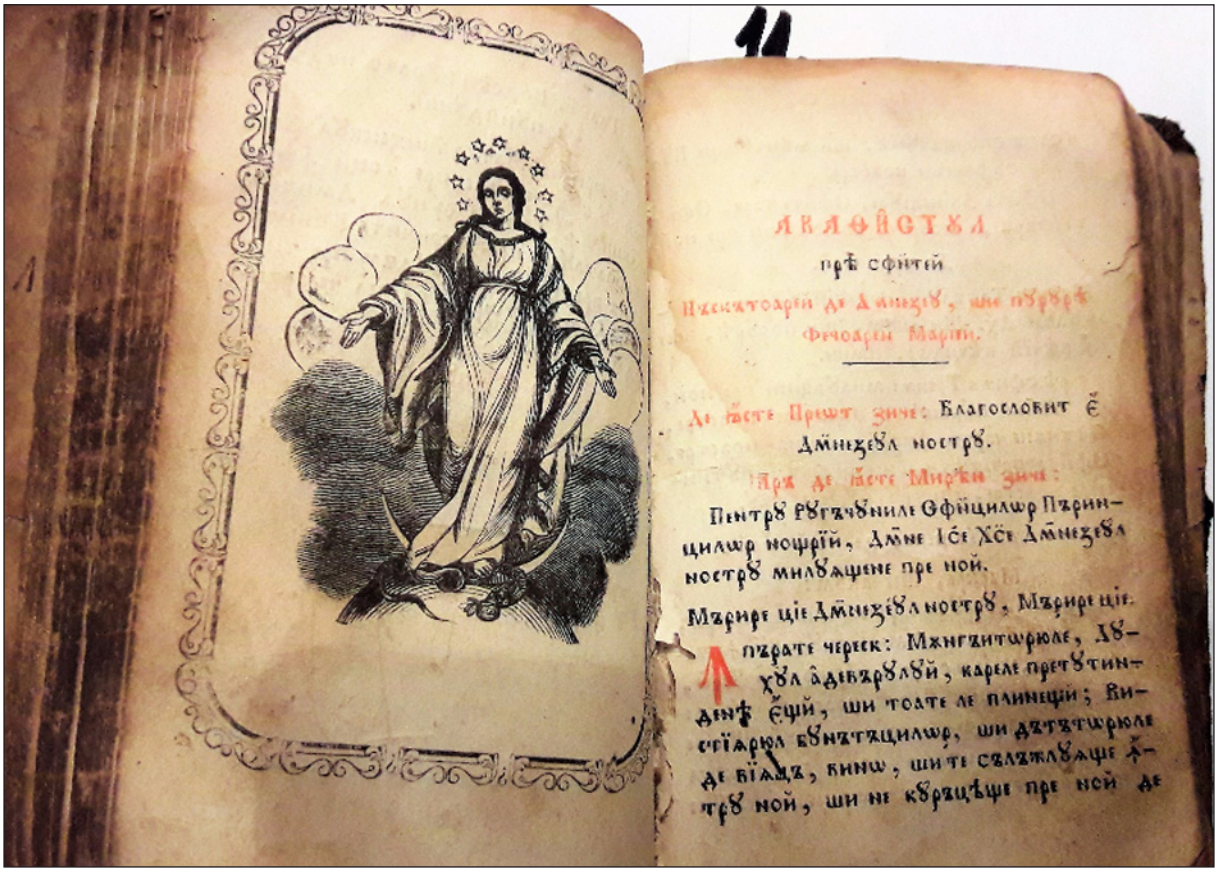
Отих.

Милѫѣщене пре ной Дмнезеѣле, милѫа-
щене.

Акѫм мъ апропіѣ ёѫ пъкатосѫл,
ши ѣсърчинатѫл кътрѫ тине
Отапжнѫл, ши Дмнезеѫл мѣѫ.
Ши нѫ ѣдръзнеск ѣмъ оѫйта ла Черю,
нѫмай мъ рог, ши грѣеск: дъмй Дмне
майнаинте ка съ плънг лѫкрѫмиле
мѣеле кѫ амър.

Отих.

Милѫѣщене пре ной Дмнезеѣле.

11

АКАѲЇСТѪЛ

прѣ сфінтей

Пръсфинтоаре де Дмнезѫ, ши пъзіторе
Фечоарей Марій.

Де ѣесте Прічт зиче: Благословіт ёѫ
Дмнезеѫл нострѫ.

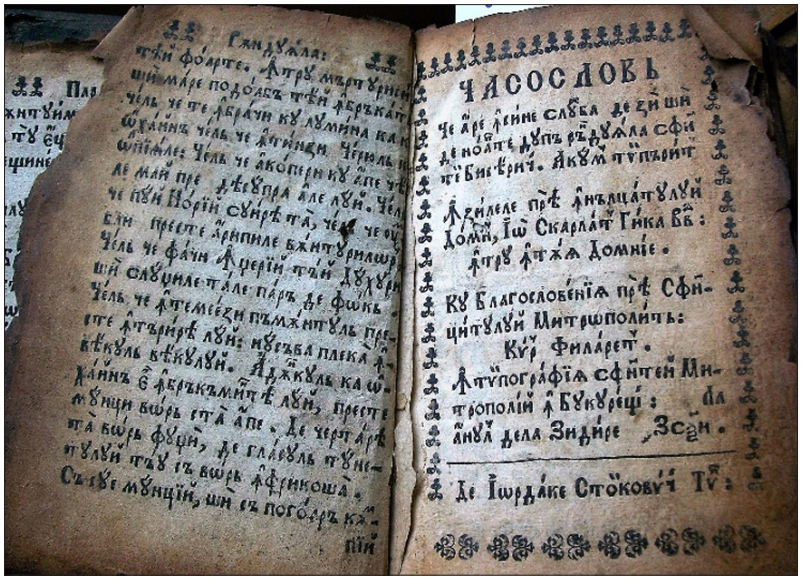
Ірмѫ де ѣесте Мирѣи зиче:

Пентрѫ рѫгъчѫниле Офіцилор Пърин-
цилор ноштрій, Дмне Ісе Хсе Дмнезеѫл
нострѫ милѫѣщене пре ной.

Мъріре ціе Дмнезеѫл нострѫ, Мъріре ціе.

Апърате череск: Мънгъіторюле, Лѫ-
дѫл ѣдевърѫлѫй, кареле претѫтин-
дінѣ ёѫй, ши тоате ле плінещій; Ви-
сѣіарюл бѫнътъцилор, ши дътътюрюле
де вїѣцъ, кинѫ, шинте сълъѫлѫѣще ѣ-
трѫ ной, ши не кѫрѫцѣще пре ной де

Note:

1. Activitatea ctitorului Muzeului din Lupşa a fost continuată de fiica sa, doamna Georgeta Monica Albu-Rotaru, căreia îi mulţumim pentru sprijinul acordat.

2. Prezenţa pe copertele câtorva dintre volume a unor etichete cu numere ne poate face să presupunem că acestea au aparţinut unor instituţii (biserică, şcoală) de unde au fost eliminate ca inutile ori ca neavenite.

3. Gheorghe Adoc – Pictor, grafician, gravor, ilustrator de carte şi sculptor, născut la 22 februarie 1926, în localitatea Socodor din judeţul Arad.

4. Cifra din paranteză reprezintă un număr atribut aleatoriu, ad-hoc, de noi, pentru a putea avea o oarecare evidenţă a exemplarelor prelucrate.

5. Scarlat Ghica – Domnitor al Ţării Româneşti (august 1758-iunie 1761 şi august 1765 –în decembrie 1766).

6. Iordache Stoicovici -- *Repertoriul tipografilor, gravorilor, patronilor, editorilor cărţilor româneşti (1508-1830),* Ediţia a II-a, Sibiu, 2013, pp. 259, îl antologhează ca „diortositor, tipograf", precizând că a fost tipograf în tipografia Mitropoliei din Bucureşti, la Căldăruşani şi în tipografia Episcopiei din Râmnic (1750-1767).

7. Kyr Filaret – Filaret Mihalitzis a ocupat scaunul mitropolitan din anul 1753, până în anul 1760.

8. Stanciu Tomovici – Vezi *Repertoriul tipografilor (…),* mai sus citat, pp. 255-257.

9. Dr. Petru Şpan – Eminent pedagog, născut la Lupşa (4 iunie 1860), decedat la Sibiu (14 martie 1911).

10. Simion Balint (1810-1888) – Preot greco-catolic la Roşia Montană, absolvent al Seminarului de la Blaj, a fost unul dintre fruntaşii luptelor de apărare a Munţilor Apuseni, ca prefect al Legiunii Auraria et Salinae. Se născuse în anul 1810

Bibliografie:

Andriescu, Bogdan şi Borş, Silviu, *Cartea românească veche în colecţiile Bibliotecii Judeţene ASTRA Sibiu, 1801-1830.*

Andrieş, Sabin, *Pamfil Albu (1908-1990). Creatorul muzeului etnografic din Lupşa,* în *Antologia monografică „Lupşa – Aur şi oameni. O comună din Ţara Moţilor",* vol. II, Editura Pastel, Braşov, 2006.

Bianu, Ion, Hodoş, Nerva şi Simonescu, Dan, *Bibliografia românească veche,* volumele I-IV, Bucureşti, 1903-1944.

*** *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830). Recuperarea unei identităţi culturale,* Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016.

*** *Istoria României în date,* Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972.

Lupu, Daniela, *Tiparul şi cartea românească în epoca domniilor fanariote,* Editura Muzeului municipiului Bucureşti, 2014.

Păcurariu Mircea, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române,* Editura Institutului biblic şi de misiune ortodoxă, Bucureşti, 1975.

Poenaru, Daniela, *Contribuţii la Bibliografia românească veche,* Târgovişte, 1943.

Râpă-Buicliu, Dan, *Bibliografia românească veche, Additamenta I (1536-1830),* Galaţi, Editura Alma, 2000.

*** *Repertoriul tipografilor, gravorilor, patronilor, editorilor cărţilor româneşti (1508-1830),* Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită. Coordonatori: Eva Mârza, Florin Bogdan, Editura Astra Museum, Techno Media, Sibiu, 2013.

Tatai-Baltă, Cornel, *Gravorii în lemn de la Blaj (1750-1830),* Editura Eventus, Blaj, 1995.

Tatai, Anca Elisabeta, *Din istoria şi arta cărţii româneşti vechi: Gravura de la Buda (1780-1830),* Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011.

Tatai, Anca Elisabeta, Tatai-Baltă, Cornel, *Xilogravura din cartea românească veche tipărită la Bucureşti (1582-1830),* Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015.

Tatai, Anca Elisabeta, *Xilogravura de la Sibiu (Sfârşitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea,* Editura „Altip", Alba Iulia, 2007.